

Roxana – Florentina FLUERAȘU | **Un subgen al povestirii în
conversație: anecdota¹**
(Universitatea din București)

Abstract: (A subgenre of storytelling: the anecdote) The paper deals with one of the storytelling subgenres identified by Suzanne Eggins and Diana Slade: anecdote. This is analysed in casual conversation and in the literary text, pointing out the most important similarities and differences. The literary text selected is the chapter „Italiana în Algir” from the novel *Ciocoi vechi și noi* by Nicolae Filimon, and the main points of interest in the paper regard the different situations in which stories are told, the strategies used by the characters to tell their stories, the role of the interlocutors in developing the story, the generic structure of the story and the significance of each stage of the anecdote.

Keywords: anecdote, storytelling subgenre, literary text, the speaker’s reaction, crisis unsolved explicitly

Rezumat: Lucrarea are ca obiect unul dintre subgenurile narative descrise de Suzanne Eggins și Diana Slade: anecdota. Modul de actualizare discursivă și particularitățile acesteia sunt urmărite în conversația curentă și în textul literar, cu intenția de a se identifica asemănările și deosebirile cele mai importante. Textul ales este capitolul *Italiana în Algir* din romanul *Ciocoi vechi și noi* de Nicolae Filimon. Încercăm să identificăm situațiile diverse care declanșează povestirile, strategiile la care recurg personajele pentru a-și spune povestirea, rolul interlocutorilor în dezvoltarea acesteia, secvențele componente ale povestirii propriu-zise și importanța acestora în structura anecdotei.

Cuvinte-cheie: anecdotă, subtip de povestire în conversație, text literar, reacția emițătorului, criză nerezolvată explicit

1. Povestirea în conversația curentă vs. povestirea literară

Nararea unor evenimente, a unor experiențe personale, este frecventă în procesul natural de socializare, povestirea reprezentând „unul dintre aspectele majore ale activității verbale, decurgând din înclinația firească a oamenilor de a rememora acțiuni – proprii sau ale altora –, de a le împărtăși celorlalți și de a le supune judecății acestora.” (Vlad 1972:14), o „activitate relațională care îi adună pe ceilalți pentru a asculta și a empatiza.”² (Riessman 2001, 4). Povestirile prezente în conversații vizează „în principiu experiența.” (Fludernik 1996, 73), și „scot în evidență întotdeauna identitatea emițătorului.” (Bamberg 2004:219).

Povestirea din conversația curentă este considerată drept punct de pornire pentru povestirea din textul literar (v. Fludernik:1996)³. Cele două forme discursive au aceleași componente – prefața povestirii, înscrierea celui (celor) de față ca receptor(i), povestirea propriu-zisă și comentariile receptorului(ilor) asupra povestirii –, fiecare dintre acestea îndeplinind funcții bine determinate.

Caracterul interacțional al povestirii poate fi observat în ambele situații, aceasta fiind bazată pe colaborarea între emițător și receptor. Povestirea apare sub forma „unei

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077

² “Storytelling is a relational activity that gathers others to listen and empathize”.

³ “Spontaneous forms of storytelling can be imagined as natural and prototypical since they provide a generic and prototypical resource for more subtly and complexly textured artifacts of creative structuration”.

sucesiuni de mișcări conversaționale de tipul Ofertă, Cerere de reformulare, Reformulare, Satisfacere, care alternează în diverse moduri.” (Ionescu-Ruxăndoiu 1991:39). Însă, coeziunea sintactică și coerența semantică sunt mult mai bine reprezentate în dialogul din textul literar, întrucât „textul rămâne mereu un text.” (Sommer 2009:89).

Pentru ambele tipuri de povestiri este importantă succesiunea temporală a evenimentelor, narațiunea fiind o „metodă de recapitulare a experienței trecute prin potrivirea succesiunii verbale a propozițiilor la succesiunea evenimentelor care s-au petrecut efectiv.” (Labov și Waletzky 1981:272).

Se întâlnesc forme de realizare diverse ale povestirilor: „de la foarte scurte la unele foarte lungi, de la structuri bine organizate la tipuri succesive simple.” (Labov și Waletzky 1981:271). Alternarea rolurilor de emițător și de receptor distinge povestirile compacte de cele segmentate.

Structura narativă, în care apar secvențe obligatorii (orientarea, complicarea, dezvoltarea povestirii și rezolvarea ei), și secvențe opționale (rezumatul și coda), și structura evaluativă, în care importante sunt perspectiva din care se face evaluarea și mijloacele de evaluare, se disting în structura secvenței care constituie povestirea propriu-zisă. Complexitatea povestirii sau numărul secvențelor componente depind de performanța narativă a celui care povestește (în conversația uzuală) sau de intențiile scriitorului transferate personajului emițător al povestirii (în textul literar).

Funcția de transmitere de informații și funcția de evaluare sunt cele două funcții specifice povestirilor din textul literar, care au în centru experiențe personale. Transmiterea unei informații se realizează prin secvențele de orientare, complicare și rezolvare a acțiunii (obligatorii) și prin rezumat și coda (facultative), iar evaluarea se realizează prin diverse forme integrate în structura narativă: comentariul naratorului, comentariile personajului principal sau ale martorilor acțiunii, intensificatori și comparatori.

Asemănările formale și funcționale între povestirile din textul literar și cele din conversațiile curente reflectă existența unor „tipare structurale unice” (Ionescu-Ruxăndoiu 1991:40). Asemănările legate de structură se datorează similarității situațiilor de comunicare. Ceea ce diferențiază cele două forme discursive sunt „deosebiri compoziționale și de realizare lingvistică” (*ibidem*).

2. Anecdota ca tip de povestire în romanul lui Nicolae Filimon - *Ciocoii vechi și noi*

Ca răspuns la aceeași întrebare, oamenii produc narațiuni de diferite genuri. Suzanne Eggins și Diana Slade au clasificat povestirile constituite în și prin conversație în narațiuni, relatări, exemplificări și anecdote, definindu-le drept „varietăți funcționale diferite ale textelor de povestire, fiecare având scopuri diferite.” (Eggins și Slade 1997:238)⁴. Axa temporală a evenimentelor unește aceste genuri narative, diferențele găsindu-se „în fazele de mijloc distinctive ale fiecărui gen.” (*ibidem*:236)⁵. Evaluarea este componenta care atribuie semnificație contextuală fiecăruia dintre cele patru genuri narative și susține povestirea. Evaluarea poate apărea la orice nivel al textului, dar „în unele genuri crește în volum pe măsură ce textul înaintază până se atinge un punct de interes culminant.” (*ibidem*:237)⁶.

⁴ “The four genres outlined above are different functional varieties of storytelling texts, each with different goals and different purposes”.

⁵ “In particular, in the distinctive middle stages of each genre”.

⁶ “The evaluation may appear at any stage of the text but in some genres it increases in volume as the text proceeds until a culminating focal point is reached”.

Ca tip de povestire în conversație, anecdota urmărește să-i determine pe interlocutori să împărtășească reacția emițătorului față de cele relatate. În anecdote apare o criză, dar aceasta nu este rezolvată explicit, lucru care le diferențiază de narațiuni. Secvențele obligatorii în structura unei anecdote sunt Orientarea, Evenimentul remarcabil și Reacția, iar Rezumatul și Coda sunt opționale. Evenimentul remarcabil este alcătuit din acțiuni ordonate temporal. Reacția este componenta care scoate în evidență semnificația evenimentelor sau relevanța lor, fiind echivalenta Evaluării din narațiuni.

În textul literar se distinge, ca și în conversațiile obișnuite, diverse tipuri de povestiri. Pentru a da verosimilitate poveștii, întrucât „credibilitatea este la fel de importantă ca și relatarea pentru succesul unei povestiri.” (*apud* Ochs și Capps 1997:228), autorul, sub diverse pretexte, permite personajelor să relateze întâmplări ai căror protagoniști sau martori au fost. Atunci când personajelor le revine sarcina de a povesti, naratorul pare să se detașeze de lumea creată, înscriindu-se el însuși în rândul auditorilor și oferind doar explicații cititorului- receptor pentru „a-i controla atitudinea și punctul de vedere” (Pratt 1977:63).

În romanul *Ciocoi vechi și noi*, în capitolul intitulat *Italiana în Algir*, doi condicari de divan asociază ceea ce se petrece pe scena teatrului cu situația din casa postelnicului Andronache Tuzluc.

„- Este curios, dar foarte adevărat, zise leșinând de răs unul dintre cei doi condicari adresându-se către cellalt.

-Despre ce este vorba? răspuse cel întrebat, zâmbind fără să știe pentru ce.

-Privește, te rog, mai cu băgare de seamă la ceea ce se petrece pe scenă și vei vedea că seamănă ca două picături de apă cu ceea ce se petrece în casa postelnicului Andronache Tuzluc.

-Și ce se petrece în casa acestui boier?

-Lucruri mari, neîșorule, gugumăanii nemaiauzite! Vezi pe cocoana aceea care șade în loja de lângă elciul Prusiei?... Uită-te bine la dânsa; vezi cât e de gătită: diamantele și rubinele sunt aruncate pe dânsa cu lopata, parcă e brezaie sau teleloaică.

-Ei bine, o văz.

-Acea femeie este fiitoarea postelnicului Andronache Tuzluc.

-Bravo! e frumoasă de minune.

-Așa este precum zici, dar eu unul m-aș lipsi de asemenea frumusețe și fericire.

-Da de ce, bei-mu?

-Pentru că l-a lăsat în sapă de lemn; l-a făcut să-și vândă două moșii pân-acum și puținul ce i-a rămas o să se strige mâne-poimâne la mezat de către datornici.

-Sărmanul om! poate că l-o fi iubind și dragostea ametește pe om.

-Aș! nu mai crede, nu-l iubește deloc; și pentru mai mare ocară a bietului om, s-a îndrăgît cu vătaful lui de curte și-i toacă starea fără mustrare de cuget.

-Ciudat lucru! Dar ia spune-mi, cine este acel vătaf de curte?

-Este un oarecare Dinu Păturică, un opincar de la Săcuieni și un șiret de n-are păreche.

-Dar bine, măi frate, cum s-a alăturat el pe lângă postelnicul?

-A venit în curtea lui cu picioarele goale și trențăros; bietului om i s-a făcut milă de dânsul, l-a îmbrăcat, l-a dat la școală să învețe carte grecească, l-a boierit și l-a pus în huzmet; iar el, drept mulțumire pentru toate aceste părintești faceri de bine, îi mănâncă starea și-și bate joc de cinstea lui.

-Curios lucru! Dar bine, nu s-a găsit cineva să-i deschiză ochii și să-l scape de această prăpastie spăimântătoare?

-Nu știu, zău; știu însă că eu unul, de-aș fi dintre cei mai de aproape prieteni ai lui, tot n-aș cuteza să-i dau sfat în madeaua aceasta.

-Și de ce să nu-i faci acest bine?

-Pentru că m-aș învrăjbi cu dânsul.

-Nu înțeleg nimic.

-Ascultă, măi frate; omul dacă apucă să cază la o patimă oarecare, poate să-l sfătuiască toată lumea, chiar Dumnezeu de-ar veni și i-ar zice să-și vie în simțiri, el nu l-ar asculta, ci va merge înainte, până ce va da în prăpastie.” (p. 146-147)

Evenimentul povestitului se desfășoară în contextul punerii în scenă a operei *Italiana în Algir* a compozitorului Gioachino Rossini, povestirea fiind declanșată de similitudinea scenei cu un episod din viața reală. Afirmția unuia dintre condicari: *Este curios, dar foarte adevărat*, și atitudinea ironică a acestuia stârnesc curiozitatea interlocutorului, care așteaptă explicit o justificare a celor spuse: *Despre ce este vorba?*. Răspunsul: *Privește, te rog, mai cu băgare de seamă la ceea ce se petrece pe scenă ...* funcționează ca un rezumat al celor ce vor fi povestite, indicându-i receptorului aspectul asupra căruia trebuie să-și îndrepte atenția. Intervenția receptorului sugerează curiozitatea acestuia: *Și ce se petrece în casa acestui boier?*. Perechile de adiacență de tipul întrebare-răspuns semnaleză disponibilitatea conversațională a celor doi, funcționând și ca o prefață a povestirii. Rolul de povestitor și-l asumă acela care cunoaște lucrurile, elementele de interes pentru receptor fiind semnalate prin verbe de percepție: *vezi, uită-te*, iar povestirea propriuzisă declanșându-se mai târziu. Determinanții cu o încărcătură negativă postpuși nominalelor: *lucruri mari, gugumăanii nemaiauzite*, marchează poziționarea critică a emițătorului față de situația ce urmează să fie prezentată. În secvența de orientare, cel care își asumă actul narării indică persoana (*cocoana aceea care șade în loja de lângă elciul Prusiei*) și locul vizate (*casa postelnicului Andronache Tuzluc*). Povestirea se încheagă prin dialog, reacția receptorului fiind, la început, una de admirație: *Bravo! e frumoasă de minune*.

Evenimentele sunt ordonate temporal, proprietate care derivă din funcția referențială a narațiunii. Față de evenimentul remarcabil: *l-a lăsat în sapă de lemn; l-a făcut să-și vândă două moșii pân-acum ...*, povestitorul urmărește să-și împărtășească reacția cu interlocutorul, obiectiv de bază al povestirii de acest tip. Intervențiile receptorului încurajează continuarea povestirii: *Și ce se petrece în casa acestui boier?*; *Dar ia spune-mi, cine este acel vâtaf de curte?*, consemnează reacții față de cele prezentate: *Sărmanul om!*; *Ciudat lucru!*; *Curios lucru!*, sau indică nedumerirea: *Da, de ce bei-mu?*; *Dar bine, măi frate, cum s-a alăturat el pe lângă postelnicul?*. Schimbarea de topică, adjectivul calificativ antepus substantivului (*ciudat lucru, curios lucru*), accentuează dezacordul receptorului față de comportamentul protagoniștilor povestirii, considerat nefiresc și inacceptabil.

Reacția emițătorului este împărtășită de receptor: *sărmanul om*. Atributele de ordin peiorativ reliefează caracterul lui Dinu Păturică: *un oarecare, un opincar de la Săcuieni, un șiret de n-are păreche*. Prin adresarea directă (structurile în Vocativ: *măi frate, nenisorule*) și verbele la timpul prezent (*privește, se petrece, vezi, uită-te*), emițătorul urmărește menținerea interesului receptorului față de ceea ce povestește, receptorul apelând și el, la rândul său, la aceste mijloace pentru a-și manifesta atitudinea cooperantă (cf. vocativele *bei-mu* și *măi frate*, și verbul la imperativ *spune-mi*). În povestirea de tip anecdotă, contactul permanent cu interlocutorul este necesar pentru atingerea scopului povestirii: în acest caz, împărtășirea dezaprobării. Tonul familiar, surprins în formulele de adresare: *nenisorule, bei-mu, măi frate*, sunt manifestări ale politeții pozitive, întrucât distanța socială dintre interlocutori este redusă.

Lexicul utilizat de către cel care și-a asumat rolul de povestitor subliniază punctul de vedere asupra personajelor: modul de referire la postelnicul Andronache Tuzluc evidențiază compasiunea (*bietul om, părintești faceri de bine*), în timp ce pentru îiitoarea postelnicului și pentru vâtaful de curte se face apel la termeni sau construcții care trezesc

emoții disforice (*brezaie; teleloaică; diamantele și rubinele sunt aruncate pe dânsa cu lopata; un oarecare; un șiret de n-are păreche; trențáros*).

Evaluarea, componenta de bază care concretizează Reacția, este de tip extern, aparținând emițătorului povestirii (neimplicat în evenimente): *lucruri mari; gugumăni nemaiauzite; l-a lăsat în sapă de lemn; nu-l iubește deloc* sau receptorului: *e frumoasă de minune; sărmanul om; ciudat lucru; curios lucru; prăpastie spăimântătoare*.

Cum într-o anecdotă accentul nu cade pe rezolvarea unei crize care nu se configurează prin evoluția evenimentelor relatate, nici în cazul asupra căruia ne-am oprit nu apare o rezolvare explicită a acesteia (*știu însă că eu unul, de-aș fi dintre cei mai de aproape prieteni ai lui, tot n-aș cuteza să-i dau sfat în madeaua aceasta*). Reacția receptorului (*Nu înțeleg nimic*) indică neînțelegerea atitudinii de neimplicare afișate de narator, astfel că acesta aduce argumente într-o manieră aforistică: *omul dacă apucă să cază la o patimă oarecare, poate să-l sfătuiască toată lumea ... va merge înainte, până ce va da în prăpastie*. Scopul conversațional este atins: dezaprobarea față de comportamentul țitoarei și compătımirea față de postelnic sunt împărtășite de cei doi interlocutori. Coda, componentă facultativă în structura povestirii de acest tip, este absentă și în acest caz.

3. Concluzii

Povestirile de tip anecdotă, atât în conversația obișnuită, cât și în textul literar, se centrează asupra unei situații de criză a cărei rezolvare nu este explicită. Orientarea, Evenimentul remarcabil și Reacția sunt esențiale pentru povestirea de acest tip, prezența sau absența celorlalte secvențe depinzând de abilitatea narativă a celui care povestește (în conversația uzuală) sau de intențiile scriitorului, exprimate de personajului emițător al povestirii (în textul literar). Evaluarea este, și în cazul anecdotei, cea care stabilește semnificația contextuală a povestirii.

Accentuarea componentei de Orientare și de Evaluare este datorată faptului că receptorul povestirii mediază relația autor-cititor. Ca declanșator al povestirii funcționează, în fragmentul selectat, asemănarea dintre o scenă ficțională urmărită și un episod din viața reală, iar disponibilitatea conversațională a receptorului este evidențiată pe parcursul relatării prin mișcări de încurajare a continuării povestirii. Anecdota inserată în dialogul personajelor prezintă un grad mai mare de coeziune și coerență, întrucât textul literar este creat și controlat de scriitor.

Intervențiile receptorului în anecdota din romanul *Ciocoi vechi și noi* sunt punctuale, perechile de adiacență de tipul întrebare-răspuns fiind un indice al atitudinii cooperante a interlocutorilor. Chiar dacă replicile celui responsabil de actul narării sunt mai numeroase, adresarea directă către receptor urmărește stimularea participării acestuia.

Replicile receptorului sau chiar emițătorul pot segmenta anecdota din conversația curentă și pe cea din textul literar. Tiparul structural este comun, structura anecdotei fiind influențată de scopul urmărit și în conversațiile obișnuite, și în roman. Totuși, la nivelul receptării apar diferențe, în sensul că, în textul literar, receptarea povestirii este mediată de personajul narator, în timp ce în conversația curentă, receptarea este directă.

Evaluarea, evidențiind Reacția, dirijează receptarea povestirii de către interlocutor și de către cititor. Comentariul naratorului, evidențiind punctul de vedere al acestuia, și comentariile interlocutorului întregesc povestirea, structura narativă fiind completată de cea evaluativă. Alegerile emițătorului nu sunt comentate, ci sunt susținute, solidaritatea dintre receptor și emițător fiind necesară pentru atingerea scopului povestirii de acest tip.

Bibliografie

- Bamberg, Michael. 2004. *Narrative discourse and identities*, în Jan Christoph Meister, Tom Kindt, Wilhelm Schernus, Malte Stein (ed.), *Narratology beyond literary criticism*. Berlin & New York: Walter de Gruyter, p. 213- 237.
- Eggins, Suzanne, Diana Slade. 1997. *Analysing Casual Conversation*. London: Casell.
- Fludernik, Monika. 1996. *Towards a 'Natural' Narratology*. London: Routledge.
- Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana. 1991. *Narațiune și dialog în proza românească*. București: Editura Academiei Române.
- Labov, William, Joshua Waletzky. 1981. *Analiza narativă: Versiuni orale ale experienței personale*, în Mircea Borcilă (ed.), *Poetica americană*. Cluj- Napoca: Editura Dacia, p. 261-304.
- Ochs, Elinor, Lisa Capps. 1997. "Narrative Authenticity", în *Journal of Narrative and Life History*, 7, p. 83-89.
- Pratt, Mary Louise. 1977. *Toward a speech act theory of literary discourse*. Bloomington: Indiana University Press.
- Quasthoff, Uta M., Tabea Becker (ed.). 2005. *Narrative Interaction*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, p. 15-56.
- Riessman, Catherine Kohler. 2001: *Analysis of personal narratives*, în Jaber F. Gubrium, James A. Holstein (ed.), *Handbook of Interviewing*. Sage Publications.
- Sommer, Roy. 2009. *Making Narrative Worlds: A Cross-Disciplinary Approach to Literary Storytelling*, în Sandra Heinen and Roy Sommer (eds.), *Narratology in the age of cross-disciplinary*. Berlin and New York: Walter de Gruyter, p. 88- 109.
- Vlad, Ion. 1972. *Povestirea: destinul unei structuri epice*. București: Editura Minerva.